

6. Карпінський К.В. Психологія життєвого шляху особистості: Учб. Посібник / К.В. Карпінський - Гродно: ГрГУ, 2002. - 167 с.
7. Логінова Н.А. Розвиток особистості та її життєвий шлях // Принцип розвитку в психології / Н.А. Логінова - М.: Наука, 1978. - С. 156-172.
8. Рубінштейн С.Л. Основи загальної психології. - 4-вид. / С.Л. Рубінштейн - СПб.: Пітер, 2004. - 678 с.
9. Рубінштейн С.Л. Людина і світ / С.Л. Рубінштейн - М.: Наука, 1997. - 190 с.

References

1. Abul'hanova-Slavs'ka K. A. Dijal'nist' ta psihologija osobystosti / K.A. Abul'hanova-Slavs'ka - M., 1980.
2. Abul'hanova-Slavs'ka K.A. Strategija zhyttja / K.A. Abul'hanova-Slavs'ka - M.: Dumka, 1991.
3. Anan'jev B. G. Ljudyna jak predmet piznannja / B.G. Anan'jev - L., 1969 - 337 s.
4. Ancyferova L. I. Psyhologichne vchennja pro ljudynu: teorija B.G. Anan'jeva, zarubizhni koncepcii', aktual'ni problemy // Psyhologichnyj zhurnal / L. I. Ancyferova - 1998. - T. 19. № 1. - S. 3-15.
5. Druzhynin V. N. Varianty zhyttja: Narysy ekzystencial'noi' psihologii' / V.N. Druzhynin - M.: PER SE; SPb.: IMATON-M, 2000. - 135 s.
6. Karpins'kyj K.V. Psyhologija zhyttjevogo shljahu osobystosti: Uchb. Posibnyk / K.V. Karpins'kyj - Grodno: GrGU, 2002. - 167 s.
7. Loginova N.A. Rozvytok osobystosti ta i'i' zhyttjevuj shljah // Pryncyp rozvytku v psihologii' / N.A. Loginova - M.: Nauka, 1978. - S. 156-172.
8. Rubinshtejn S.L. Osnovy zagal'noi' psihologii'. - 4-vyd. / S.L. Rubinshtejn - SPb.: Piter, 2004. - 678 s.
9. Rubinshtejn S.L. Ljudyna i svit / S.L. Rubinshtejn - M.: Nauka, 1997. - 190 s.

Резюме. В статье сделан теоретический анализ средств жизненного планирования. Выделяется интеллект и творчество как инструментальные альтернативы при построении жизненных планов, прослеживается влияние интеллектуальной и творческой деятельности на индивидуальность, выделяется триада «домогательства - индивидуальность - ситуация» как ключевая в жизненном планировании.

Ключевые слова: жизненный план, интеллектуальная деятельность, творческая деятельность, субъектность, индивидуальность.

Summary. In the article the theoretical analysis of the means of life planning. Provided intelligence and creativity as a tool in the construction of alternative life plans, shows the influence of intellectual, artistic individuality, stands triad "harassment - individuality - situation" as a key to life planning.

Key words: life plan, intellectual activity, creativity, subyektnist, individuality.

УДК 159.923.32:159.922.73

О.П. ОСИПЧУК

ВЧИНОК ЯК КОМПОНЕНТ СИСТЕМИ МОРАЛЬНОГО СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ШКОЛЯРА

У статті розглянуто вчинок як компонент системи морального становлення особистості школяра, його сутність і психологічні особливості, структуру та типологію. Показано як коштовний ланцюжок моральних вчинків створює підвалини високого вчинкового світу морального становлення особистості школяра.

Ключові слова: вчинок, моральний вчинок, моральний розвиток, моральне становлення, компонент, система, особистість, школяр.

Постановка проблеми. В процесі дослідження морального становлення школяра необхідно глибше осягнути сутність та структуру його морального вчинку, моральної поведінки. Формування моральної свідомості неможливо розглядати у відриві від соціальної поведінки, реальної діяльності, в ході якої складаються не тільки моральні поняття, але й почуття, звички і інші неусвідомлені компоненти морального обличчя особистості. Характерний для особистості засіб вирішення моральних проблем, як системи цінностей, з якою вони співвідносяться, формується, перш за все, в ході практичної діяльності дитини і її спілкування з оточуючими людьми. Поведінка особистості залежить не тільки від того, як вона розуміє проблему, але й від її психологічної готовності до тієї чи іншої дії.

Моральна позиція розкривається у вчинках і нормується вчинками, особливо важливу роль у становленні єдності знань, переконань та діяльності відіграють конфліктні ситуації. Людина, яка не була в складних життєвих ситуаціях, ще не знає ні сили свого "Я", ні реальної ієрархії засвоєних ідей і принципів.

Перетворення моральних знань, понять в переконання потребує їх закріплення в системі мотивів поведінки і відповідних їм моральних звичок. Між свідомістю, як потрібно діяти і звичною поведінкою існує протиріччя. Моральний досвід школяра набувається через вправи в поведінці, "гімнастику поведінки", тобто через організовані педагогами повторні дії, вчинки в різних, але схожих життєвих ситуаціях.

Метою дослідження є проблема народження морального вчинку в процесі морального становлення особистості школяра.

Результати теоретичного дослідження. У сучасній психології вчинок займає ключове місце і розглядається як принцип побудови теорії та історії психології, як осередок психічного. У вітчизняній науці вчинок досліджували: М.М. Бахтін, І.Д. Бех, Л.І. Божович, М.Й. Боришевський, Л.С. Виготський, Г.М. Гумницький, О.М. Леонтьєв, В.А. Роменець, С.Л. Рубінштейн, О.В. Скрипченко, Є.В. Суботський, Є.М. Сурков.

В.О. Татенко слушно зауважує, що дійсний вчинок у своїй детермінації є незалежним від зовнішніх причин і навіть протистоїть їм. Суб'єктивне як мотив істинно вчинкової дії у знятому вигляді утримує в собі об'єктивне як умову, але не причину дії. Суб'єкт об'єктивується у вчинку, трансформуючи таким чином об'єктивне, вносить до нього нові змісти й форми, а отже розвиває, збагачує його. Виходячи з такого розуміння суб'єктивного та об'єктивного, можна з'ясувати суперечність внутрішнього і зовнішнього у вчинку. Сутність цієї суперечності полягає в можливій розбіжності між тим, як людина хотіла вчинити, і тим, як вона дійсно вчинила, як вона пояснює свій вчинок і як його розуміють інші. Нерідко буває так, що оточуючі оцінюють той чи інший поведінковий прояв як вчинок, а для самого "автора" це - звична дія. Буває і навпаки, коли людина по-справжньому вчиняє, перевершує себе, а оточуючі цього не помічають, вважаючи такий вияв досить традиційним, самоочевидним, невчинковим.

Існують вчинки, які взагалі можуть не виявляти себе зовні, наприклад, коли внаслідок напруженої внутрішньої боротьби з самим собою індивід кардинально змінює свою життєву позицію, ставлення до себе чи до оточуючих, до справи, що уявлялася найголовнішою у житті. Це, наприклад, вчинки умовчання, утримання, внутрішньої незгоди, це і клятва собі. Такого роду вчинки здійснюються у суб'єктивному просторі і там структуруються на внутрішнє і зовнішнє з усіма суперечностями, що можуть виникати між ними. Внутрішнє у вчинку нерідко ототожнюється з суб'єктивним, проте варто розрізнити ці поняття. Внутрішнє, як і зовнішнє, - об'єктивна реальність, специфічною для якої є наявність в її структурі суб'єктивного ядра, котрому ми даємо назви "Я", "самість", "особистість", "індивідуальність", підкреслюючи особливо суттєву для людини здатність до свідомого здійснення вчинку. Саме тут і виникає нова проблема - усвідомлюваності вчинкової активності її "автором" і "виконавцем" та її довільності. Навряд чи варто сперечатися, що рівень усвідомлення ситуації та мотиву, дії та післядії може бути далеко не однаковим у різних людей і навіть в однієї людини [1].

Г.М. Гумницький визначає вчинок як “суб’єктивне моральне відношення, що реалізоване в об’єктивній дії, а результат вчинку - як суб’єктивне моральне відношення, котре реалізоване в результаті цієї дії”.

У сучасному психологічному словнику вчинок визначається, як свідоме дія, оцінювана, як акт морального самовизначення людини, у якому вона стверджує себе як особистість у своєму ставленні до іншої людини, до себе самої, до групи або до суспільства, до природи в цілому [6].

С.Л. Рубінштейн дав таке визначення: “Учинок - це дія, що сприймається й усвідомлюється активним суб’єктом як суспільний акт, як прояв суб’єкта, який виражає ставлення людини до інших людей”.

При цьому дослідника цікавить психологічний процес, під час якого дія стає вчинком. І, на його думку, це трапляється тоді, коли людиною свідомо керують суспільні інтереси, а сама вона не цурається суспільної моралі та потенційно спроможна до здійснення моральних учинків, які згодом і стають домінантою її суспільної поведінки. “Учинком в достеменному розумінні слова є не всяка дія людини, а лише така, у якій провідне значення має свідоме ставлення людини до інших людей, до суспільства, до норм суспільної моралі” [4].

В.А. Роменець зауважив, що вчинок є універсальний і єдиний у своєму роді осередок людської діяльності і виражає спосіб існування людини у світі, виступає постійно активним фактором історичних форм прогресу, стає ланкою, що опосередковує людину і світ.

Л.С. Виготський, О.М. Леонтьєв розглядали вчинок як одиничний поведінковий акт, тісно пов’язаний з виконанням або невиконанням людиною своїх моральних обов’язків, цілісний світ яких охоплює все життя та стає сутністю особистості [5]. О.М. Леонтьєв зауважував, що особистість людини породжується в її діяльності, яка здійснює її зв’язки зі світом. Перші активні й свідомі вчинки - ось початок особистості. Становлення її проходить у напруженій внутрішній роботі, коли людина неначе постійно розв’язує задачу “Чому бути в меті?”, і, трапляється, відриває від себе те, що виявляється.

Досліджуючи моральні вчинки та моральну творчість суб’єкта, В.А. Роменець правомірно вважав, що вони є підґрунтям людської свідомості, історії і культури, державності і цивілізації, що визначають життя і долю цілих народів і окремої особистості. “Маючи самостійне значення як вище вираження процесу соціалізації людини, моральна творчість є непорушним ґрунтом розумової та естетичної діяльності людини і становить їхній остаточний сенс...Саме вчинок у його психологічній структурі виступає безпосереднім “механізмом” моральної творчості” [3]. Він доводив, що вчинок можна визначити як перетворення людиною моральної ситуації, бо вчинок у його повноцінному вираженні - це водночас і акція духовного розвитку індивіда, і творення моральних цінностей, тому вчинком слід називати дію, що має розгорнуті психологічний та моральний аспекти. Дію, у якій психологічний аспект сильно редуковано, автоматизовано і перетворено на звичку, дослідник називав моральною дією.

Є.М. Сурков, В.В. Фадєєв підкреслювали, що вчинок є свідомою дією, яка пов’язана з моральною самосвідомістю особистості. Моральний учинок тісно пов’язаний із ставленням людини до оточення, знайомих і незнайомих, до суспільства, природи, до самого себе як активного суб’єкта. Спонування як особиста властивість індивіда знаходиться в центрі концепції І.Д. Бєха при визначенні ним морального вчинку: “Вчинок - це і є певна спонукка, особистісна властивість, як мотиву в дії, це дійове особистісне самовираження суб’єкта”.

Г.Є. Залеський правомірно зауважував, що етичні знання і способи їхнього реального застосування в соціальній поведінці є єдиною і важливою умовою, що стійко визначає становлення морального вчинку дітей.

Є.В. Суботський, В.Г. Лавренко, Г.І. Морева пов’язують моральні вчинки із ситуаціями, які виникають у дітей у реальних життєвих умовах, і які є одним з важливих детермінантів становлення моральних вчинків.

І.Д. Бєх наголошував, що дитина постійно очікує моральні дії, подібні до тих, які були пережиті нею в минулому і справили велике враження на неї: “Зважаючи на те, що у вчинку

вихованець проявив народжувану особистісну цінність, необхідно цілеспрямовано створювати навколо нього атмосферу очікування подібних моральних дій”.

М.Й. Боришевський неодноразово підкреслював тісний зв'язок морального вчинку з мотивами поведінки та ставленням дитини до правил поведінки, що наявний у цьому суспільстві.

Дослідники правомірно пов'язують моральні вчинки дитини з її самосвідомістю, зі здатністю адекватно оцінити себе, де важливу роль відіграють емоційні аспекти самосвідомості в становленні моральних учинків. І.Д. Бех зазначив, що “вчинки будуть сповненими глибоким людським смислом тільки тоді, коли гордість за себе доповнюється почуттям гордості за інших людей” [2].

К.М. Вентцель тісно пов'язував моральні вчинки з вольовими якостями особистості. Він писав, що “рішення має утримуватися у свідомості так довго, на який проміжок часу воно сягає. Якщо моє рішення має на увазі все життя, то я мушу його пам'ятати все життя, щоб воно постало певним моментом при здійсненні мною тих чи інших вчинків”.

О.В. Скрипченко запропонував модель становлення моральних учинків, яку правомірно розглядав як динамічну структуру, до якої входять такі складові:

1) зміст моральних цінностей і моральних норм, пов'язаних з моральними вчинками молодших школярів;

2) інформація, яка доходить до учнів молодшого шкільного віку від батьків, друзів, оточення, літературних творів про моральні цінності та моральні норми;

3) формування в молодших школярів різних рівнів уявлень про моральні цінності і моральні норми моральних учинків;

4) самоаналіз власних дій, учинків, наявних у молодшого школяра уявлень про моральні цінності та моральні норми;

5) оцінка морального вчинку молодшого школяра з боку вчителя, батьків, друзів, оточення [5].

О.В. Гудима виділив такі детермінанти становлення моральних вчинків у молодших школярів:

1. Усвідомлення і розуміння вихованцями моральних норм, етичних цінностей, притаманних соціуму (мікрогрупі, групі, суспільству тощо).

2. Адекватна оцінка вихованцем моральних дій його оточення, літературних персонажів, героїв кінофільмів тощо.

3. Самооцінка вихованцем власних моральних дій.

4. Створення вихованцем ситуацій, при яких вихованець міг очікувати задоволення, пережитого в минулому при здійсненні ним морального вчинку.

5. Мотиви поведінки вихованця.

6. Взаємодія вихователя з вихованцями, пов'язана зі спонуканням до позитивних дій.

7. Вольові якості вихованців. М.М. Бахтін підкреслював, що в сучасному вчинковому світі людини центральне місце займає діалог з “іншими”, а здобуття “свого” голосу серед “чужих” голосів, свого “я”, побаченого й оцінюваного “іншими”, а “іншого” мною як активним суб'єктом, робить людину справжньою особистістю [1]. Актуальною і доцільною з психологічного погляду є проблема співвідношення авторитарного, авторитетного і внутрішньо переконливого слова, важливість у вчинковому колі невимовленого словами інтонаційно-сміслового, емоційно-ціннісного контексту, того, що впевнено і переконливо говорить і діє іншими, ніж слово, засобами, методами та прийомами в складному вчинковому світі, де наявне діалогічне мовчання, котре може бути в конкретному діалогічно-психологічному полі реакцією на репліку в запеклій суперечці, мовчанні смислового відносно до нейтральної тиші, бездіяльності та свідомого невтручання в справу інших, навіть з принципових для себе і них питань, що стосуються важливих суспільних і особистих питань і позицій.

На думку М.М. Бахтіна, учинок “нудительно”, стійко, переконливо і невпинно веде кожну людину до участі в конкретних подіях, до онтологічно та гносеологічно забарвленого

відповідального вчинку, до учасного мислення, до відповідально учасної творчості, до її автономної причетності і відповідальності у процесі життєдіяльності.

При цьому і видатна особистість, і проста пересічна людина однаково живуть за суворими законами морального вчинку, відповідального вчинку, що співвідноситься з внутрішньою спонукальністю, “нудительной” моральністю, в постійному принциповому діалозі “своїх” і “чужих” слів, де просторово - часові та життєві обрії людини розширюються та збагачуються. Вчений правомірно підкреслював цілісність учинкового світу людини, де теоретичне і практичне відіграють важливу роль у цьому процесі, а результат, ефект, об'єктивний наслідок учинку - категорії бажані в конкретному вчинку, відповідальному та моральному. “Кожна думка моя з її змістом є мій індивідуально відповідальний учинок, один з учинків, з яких складається все моє одиничне життя, як суцільне вчинення, бо все життя в цілому може бути розглянуте як деякий складний учинок: я вчиняю всім своїм життям, кожний окремий акт і переживання є моментом мого життя - вчинення” [1]. У концепції вченого відповідальність за вчинок повністю лежить на конкретній людині, що є автором і учасником його, керує ним. “Не зміст зобов'язання мене зобов'язує, а мій підпис під ним, те, що я одного разу визнав, підписав це визнання. І в момент підписання не зміст цього акту примусив поставити підпис, цей зміст не міг ізольовано спонукати до вчинку - підпису - визнання, а лише відповідно до моїх рішень дати зобов'язання - підписом - визнанням - вчинком...” [1]. Життя і смерть у концепції М.М. Бахтіна, не зважаючи на свою протилежність, створюють єдине вчинкове коло, моральне та відповідальне, з психологічного погляду. Він зауважував, що це те, до чого обов'язково приводить конкретне вживання в реальне життя і реальну смерть. Я не тільки абстрактно мислю, але знаю з досвіду, що жити - це означає: виділити себе з байдужої й необмеженої стихії світу як обмеженого, скінченного, якісно-одиничного і неповторного. Те, що робить мене мною, що робить мене живим, це є моя скінченність - у просторі, у часі, в усьому. Усе в мені - кожна думка і кожне бажання - стверджує себе як особливе, як моє; протиставляє себе безмірному й вічному світові. І за це радісне і відважне протиставлення себе всьому я повинен і хочу цілком сплатити: своїм знищенням. Ось чому все живе з самого початку несе в собі свою загибель і, стверджуючи своє життя, стверджує свою смерть. Ось чому в кожному мить, що владно збувається, ми доторкаємося до смерті й дізнаємося, що вона не заперечує життя, але стверджує і звеличує життя. А якщо це не так, то звідки саме в моменти найвищого напруження життя (в коханні чи пізнанні, у творчості чи в бою) - це подолання страху і готовність до загибелі? Чому страх смерті можливий лише при зубожінні й обмілінні життя; при відриві від його повноти. Є просте правило перевірити справжність свого життя. Запитайте себе: те, що я відчуваю і думаю тепер, залишилося б воно в силі, якби я знав, що сьогодні настане смерть? Продовжував би я робити те, що роблю? І так запитувати - завжди, в усьому. Я називаю це: міряти вірною мірою смерті. Лише те в мені має право на буття, що витримує цей іспит, що виходить з нього незачепленим і по-новому виправданим. А те, що від цього дотику марніє, вицвітає, скручується, - те лише видає себе за життя; воно повинно бути вирване й викинуте [1]. М.М. Бахтін слушно зауважував, що три галузі людської культури - наука, мистецтво й життя - знаходять єдність тільки в особистості, яка прилучає їх до своєї єдності. І додавав при цьому, що метою його життя та наукової творчості було створення психології культури, як квінтесенції вчинкового світу людини і Творця.

В “Основах психології” читаємо: “Таким чином, суб'єктне (діюче суб'єктивне) існує у своїй найрозвинутішій формі як внутрішній вчинок, виявляє себе у формі зовнішнього вчинку й творить, формує і розвиває себе найбільш продуктивно саме через учинки. Вчинок є “осередком” суб'єктного в людині, суб'єктне є осередком суб'єктивного, а суб'єктивне - “осередком” психічного. Отже, саме вчинок є найсуттєвішим, найглибиннішим осередком психічного в широкому розумінні цього слова, що знімає в собі і суб'єктне і суб'єктивне в їх різноманітних формах прояву людського в людині”. Спираючись на логічну структуру вчинку, В.А. Роменець виділив такі його модифікації: учинки розгорнуті та редуковані; ті, що

зароджуються, і ті, що відмирають. І при цьому він зауважував, що вчинок можна визначити так: це процес, який залежить від ситуативних та мотиваційних метаморфоз.

Структуру вчинку складають:

1) ситуативний компонент - своєрідне поєднання зовнішніх та внутрішніх умов, що спричиняють певну форму активності особистості - учинкової активності; вихідними поняттями психологічного контексту змісту цього компонента можуть бути: "ситуація", "умови соціальні, індивідуальні, культурно-історичні тощо", "психологічні стани особистості", "властивості особистості", "індивідуальна природа особистості", "темперамент", "спонукальний вплив ситуації", "досвід предметно-дійового орієнтування особистості" тощо;

2) мотиваційний компонент - своєрідно властиве особистості первинне усвідомлення збуджувального, спонукального характеру ситуації, що приводить до актуалізації певних мотивів учинкової активності, до їхнього протиставлення чи поєднання; унаслідок формується мотивація вчинку - складне психологічне утворення, у якому поєднуються певні ідеали, ідеї, смисли особистості щодо прийняття певного рішення відносно змісту ситуації, певного характеру дій, цілей і мети вчинкової дії. Психологічний контекст цього компонента описують поняття: "мотив", "спонука", "потяг", "мотивування", "боротьба мотивів", "мотивація", "особистість", "характер", "ціннісна творчість", "індивідуальний досвід моральної творчості" тощо;

3) дійовий компонент - мається на увазі весь комплекс реально-практичних дій особистості, спрямованих на прийняття нею рішення щодо морального змісту актуальної ситуації та на реалізацію прийнятого рішення; при цьому безпосередньо продукується результат учинкової активності особистості щодо певної ситуації. Психологічний контекст цього компонента вчинку висвітлюють поняття: "прийняття рішення", "ціль", "мета", "намір", "засіб діяння", "спосіб діяння", "продукт", "результат" тощо;

4) післядійовий компонент - комплекс пізнавально-перетворювальних дій особистості, спрямованих на вторинне, постдійове усвідомлення змісту здійснених нею вчинкових дій, на усвідомлення наслідків її вчинкового діяння, на оцінювання, осмислення їх тощо. Психологічний контекст описаних явищ висвітлюють поняття: "рефлексія", "усвідомлення", "цінність", "значення", "смісл", "ідеал", "взірець", "досвід ціннісної творчості", "розвиток", "самовдосконалення" тощо.

Учинок, як одиницю моральної поведінки, можна представити у вигляді моделі:

- 1) особа, учинок якої нас цікавить;
- 2) друга особа, яка бере участь у вчинку (таких осіб може бути кілька);
- 3) спілка людей, які могли брати участь у вчинку, але в цьому вчинку це не потрібно. Хоч реакція цієї групи осіб на його вплив має значення (референтна група);
- 4) природа в широкому розумінні цього слова, або мікросередовище, у якому реалізується певний учинок;
- 5) сукупність узаконених морально-етичних норм, виконання яких обов'язкове в цьому суспільстві;
- 6) сукупність морально-етичних норм, установлених традиціями цього людського суспільства.

Модель вчинку спирається на два ключові компоненти:

1. Містить у собі наміри, вправно прогнозовані відповідні реакції від оточення і навколишнього середовища, у якому заплановано здійснити певний учинок. Правомірно цей компонент розглядати як прогноз майбутнього акту поведінки. І, що характерно при цьому, мотиви і цілі входять в цей компонент лише опосередковано, через прогноз відповідних реакцій.

2. Містить у собі реалізований намір (вплив) і сукупність відповідних реакцій від оточення і навколишнього середовища взагалі, які виникли у відповіді на реалізацію цього наміру (мотиви і цілі безпосередні).

Висновки. Формування моральної свідомості неможливо розглядати у відриві від соціальної поведінки, реальної діяльності, в ході якої складаються не тільки моральні поняття, але й почуття, звички і інші неусвідомлені компоненти морального обличчя особистості. Моральна позиція розкривається у вчинках і нормується вчинками, особливо важливу роль у становленні єдності знань, переконань та діяльності відіграють конфліктні ситуації. Людина, яка не була в складних життєвих ситуаціях, ще не знає ні сили свого «Я», ні реальної ієрархії засвоєних ідей і принципів.

Моральний вчинок відіграє провідну роль в моральному становленні особистості школяра, в народженні його унікального й неперевершеного духовного світу

Список використаних джерел

1. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн. 1: Особистісно-орієнтовний підхід: теоретико-технологічні засади / І.Д. Бех – К.: Либідь, 2003. – 280 с.
2. Выготский Л.С. Педагогическая психология / Л.С. Выготский – М., 1991. – 480 с.
3. Гумницкий Г.Н. Нравственный поступок и его оценка / Г.Н. Гумницкий – М., 1998. – 64 с.
4. Залесский Г.Е. Психологические вопросы формирования убеждений / Г.Е. Залесский – М.: Наука, 1992. – 230 с.
5. Роменець В.А. Психологія творчості / В.А. Роменець – К.: Либідь, 2001. – 288 с.
6. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / С.Л. Рубинштейн – СПб., 2000. – 720 с.

References

1. Beh I.D. Vyhovannja osobystosti: U 2 kn. Kn. 1: Osobystisno-orijentovnyj pidhid: teoretyko-tehnologichni zasady / I.D. Beh – K.: Lybid', 2003. – 280 s.
2. Vygotskij L.S. Pedagogicheskaja psihologija / L.S. Vygotskij – M., 1991. – 480 s.
3. Gumnickij G.N. Nravstvennyj postupok i ego ocenka / G.N. Gumnickij – M., 1998. – 64 s.
4. Zalesskij G.E. Psihologicheskie voprosy formirovanija ubezhdenij / G.E. Zalesskij – M.: Nauka, 1992. – 230 s.
5. Romenec' V.A. Psihologija tvorchosti / V.A. Romenec' – K.: Lybid', 2001. – 288 s.
6. Rubinshtejn S.L. Osnovy obshhej psihologii / S.L. Rubinshtejn – SPb., 2000. – 720 s.

Резюме. В статье рассмотрены поступок как компонент системы нравственного становления личности школьника, его сущность и психологические особенности, структуру и типологию. Показано как драгоценный цепочку нравственных поступков создает основы высокого вчинкового мира нравственного становления личности школьника.

Ключевые слова: поступок, нравственный поступок, нравственное развитие, нравственное становление, компонент, система, личность, школьник.

Summary: The article deals with an act as a component of pupil's personality moral arising, its essence and psychological features, structure and typology. It is demonstrated how valuable chain of moral acts creates basis for valuable world of acts of pupil's personality moral arising.

Key words: act, moral act, moral development, moral arising, component, system, personality, pupil.

УДК 159.925+316.624+316.723

В.Р. ПАВЕЛКІВ

МОЛОДІЖНА СУБКУЛЬТУРА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ПРОЦЕС ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

У статті подано науково-теоретичний огляд вітчизняних та зарубіжних досліджень, присвячених проблемі впливу молодіжних субкультур на процес ідентифікації